Ніч. Нянька Варка, дівчинка років тринадцяти, гойдав колиску, в якій лежить дитина, і ледве чутно муркоче:

Люлі-люлі, баю-бай,

Спи, дитинко, засипай.

Перед образом горить зелена лампадка; через усю кімнату від кутка до кутка тягнеться мотузка, на якій висять пелюшки і великі чорні панталони. Від лампадки лягає на стелю велика зелена пляма, а пелюшки і панталони кидають довгі тіні на піч, на колиску, на Варку... Коли лампадка починає блимати, пляма і тіні оживають і починають ворушитись, як од вітру. Душно. Пахне щами і шевським товаром.

Дитина плаче. Вона давно вже охрипла і знемоглася від плачу, але все ще кричить, і невідомо, коли вона вгамується. А Барці хочеться спати. Очі її злипаються, голову клонить донизу, шия болить. Вона не може ворухнути ні віями, ні губами, і їй здається, що обличчя її висохло і задерев'яніло, що голова стала маленькою, як головка на шпильці.

— А-а, люлі-люлі,— муркоче вона,— налетіли гулі...

В печі кричить цвіркун. У сусідній кімнаті, за дверима, похропує хазяїн і підмайстер Афанасій... Колиска жалібно скрипить, сама Варка муркоче — і все це зливається в нічну заколисливу музику, яку так солодко слухати, коли лягаєш у постіль. А тепер ця музика тільки дратує й пригнічує, бо вона вганяє в дрімоту, а спати не можна; якщо Варка, не дай бог, засне, то хазяї приб'ють її.

Лампадка блимає. Зелена пляма і тіні починають ворушитися, залазять у напівзаплющені, нерухомі Варчині очі і в її напівсонному мозку сплітаються в туманні марення. Вона бачить темні хмари, що ганяються одна за одною по небу і кричать, як дитина. Та ось подув вітер, зникли

хмари, і Варка бачить широке шосе, вкрите рідкою грязюкою; вздовж шосе тягнуться валки, плентаються люди з торбинками на спинах, гасають сюди й туди якісь тіні; по обидва боки крізь холодний, суворий туман видно ліси. Раптом люди з торбинками і тінями падають на землю в рідку грязюку.

— Навіщо це? — питає Варка.

— Спати, спати! — відповідають їй.

І вопи засинають міцно, сплять солодко, а на телеграфних дротах сидять ворони і сороки, кричать, як дитина, і намагаються розбудити їх.

— Люлі-люлі, баю-бай...— мимрить Варка і вже бачить себе в темній, задушливій хаті.

На долівці перевертається її покійний батько Юхим Степанов. Вона не бачить його, але чує, як він качається від болю по долівці і стогне. В нього, як він каже, "розігралася грижа". Йому так боляче, що він не може вимовити й слова і тільки вдихає в себе повітря та вибивав зубами барабанний дріб:

— Бу-бу-бу-бу...

Мати Пелагея побігла в садибу до панів сказати, що Юхим помирає. Вона давно вже пішла, і пора б їй повернутися. Варка лежить на печі, не спить і прислухається до батькового "бу-бу-бу". Та ось чути, хтось під'їхав до хати. Це пани прислали молодого лікаря, що приїхав до них з міста в гості. Лікар заходить до хати; його не видно в пітьмі, але чути, як він кашляє і стукає дверима.

— Засвітіть,— каже він.

— Бу-бу-бу...— відповідає Юхим.

Пелагея кидається до печі й починає шукати черепка з сірниками. Минає хвилина в мовчанні. Лікар, пошукавши в кишенях, запалює свого сірника.

— Зараз, батечку, зараз,— каже Пелагея, кидається геть із хати і трохи згодом повертається з недогарком.

Щоки в Юхима рожеві, очі блищать, і погляд якийсь особливо гострий, наче Юхим бачить наскрізь і хату, і лікаря.

— Ну, що? Що це ти надумав? — каже лікар, нахиляючись до нього.— Еге! Чи давно це в тебе?

— Чого? Помирати, ваше благородіє, прийшов час... Не бути мені живому...

— Годі дурниці говорити... Вилікуємо!

— Це як ваша ласка, ваше благородіє, щиро дякуємо, а тільки ми розуміємо... Коли смерть прийшла, то що вже тут.

Лікар з чверть години порається біля Юхима; далі підводиться і каже:

— Я нічого не можу зробити... Тобі треба до лікарні їхати, там тобі операцію зроблять. Зараз же їдь... Неодмінно їдь! Трохи пізно, в лікарні всі вже сплять, та це байдуже, я тобі записочку дам. Чуєш?

— Батечку, та на чому ж він поїде? — каже Пелагея,— У нас нема коня.

— Нічого, я попрошу панів, вопи дадуть копя.

Лікар виходить, свічка гасне, і знову чути "бу-бу-бу...". Через півгодини до хати хтось під'їжджає. Це папи прислали візка, щоб їхати до лікарні. Юхим збирається і їде...

Та ось настає прегарний, ясний ранок. Пелагеї нема дома. Вона пішла до лікарні довідатися, що робиться з Юхимом. Десь плаче дитина, і Варка чує, як хтось її голосом співає:

— Люлі-люлі, баю-бай...

Повертається Пелагея; вона хреститься й шепоче:

— Вночі вправили йому, а на ранок богу душу віддав... Царство небесне, вічний спокій... Кажуть, пізно захопили... Треба б раніше...

Варка іде в ліс і плаче там, але раптом хтось б'є її по потилиці з такою силою, що вона стукається лобом об березу. Вона підводить очі і бачить перед собою хазяїна-шевця.

— Ти що ж це, паршива? — каже він.— Дитя плаче, а ти спиш?

Він боляче смикає її за вухо, а вона струшує головою, гойдає колиску і муркоче свою пісню. Зелена пляма і тіні від панталонів і пелюшок коливаються, моргають їй і скоро знову опановують її мозком. Знову бачить вона шосе, вкрите рідкою грязюкою. Люди з торбинками на спинах і тіні полягали й міцно-сплять. Дивлячись на них, Варка до нестями хоче спати; вона лягла б з насолодою, але мати Пелагея йде поряд і квапить її. Обидві вони поспішають до міста найматися.

— Подайте милостиньки, Христа ради! — просить мати в зустрічних.— Зробіть божу ласку, пани милосердні!

— Дай сюди дії гину! — відповідає їй чийсь знайомий голос.— Дай сюди дії типу! — повторює той самий голос, але вже сердито й різко.— Спиш, падлюко?

Варка схоплюється і, оглядівшись, розуміє, в чому річ: нема ні шосе, ні Пелагеї, ні зустрічних, а стоїть серед кімнатки сама тільки хазяйка, що прийшла погодувати свою дитину. Поки огрядна, плечиста хазяйка годує і вгамовує дитину, Варка стоїть, дивиться на неї й чекає, коли вона закінчить. А за вікном вже синіє повітря, тіні і зелена пляма на стелі помітно бліднуть. Скоро ранок.

— Візьми! — каже хазяйка, застібаючи на грудях сорочку.— Плаче. Мабуть, наврочили.

Варка бере дитину, кладе її в колиску і знову починає гойдати. Зелена пляма і тіні поволі зникають, і вже нема чому лізти їй у голову й туманити мозок. А спати хочеться так само, страшенно хочеться! Варка кладе голову на бильце колиски й гойдається всім тулубом, щоб перемогти сон, та очі все-таки злипаються і голова важка.

— Варко, затопи піч! — лупає за дверима голос хазяїна.

Значить, уже час вставати і братися до роботи. Варка залишає колиску й біжить у сарай по дрова. Вона рада. Коли бігаєш і ходиш, спати вже не так хочеться, як тоді, коли сидиш. Вона приносить дрова, топить піч і почуває, як розправляється її здерев'яніле обличчя і як прояснюються думки.

— Варко, постав самовар! — гукає хазяйка.

Варка коле скіпки, та ледве встигає запалити їх і всунути в самовар, як чути повий наказ:

— Варко, почисть хазяїнові калоші!

Вона сідає на підлогу, чистить калоші і думає, що добре було б засунути голову у велику, глибоку калошу і подрімати в ній трошки... І раптом калоша росте, пухне, заповнює собою всю кімнату, Варка впускає щітку, але одразу ж струшує головою, вирячує очі і намагається дивитися так, щоб речі не росли і не ворушилися в її очах.

— Варко, помий знадвору східці, а то перёд замовцями соромно!

Варка миє східці, прибирає кімнати, потім топить другу піч і біжить до крамнички. Роботи багато, нема жодної хвилини вільної.

Але що найважче, то це стояти на одному місці перед кухонним столом і чистити картоплю. Голову хилить до столу, картопля рябіє в очах, ніж падає з рук, а поряд ходить товста, сердита хазяйка з засуканими рукавами і розмовляє так голосно, що дзвенить у вухах. Така сама мука прислужувати за обідом, прати, шити. Бувають хвилини, коли хочеться спати, ні на що не зважаючи, впасти на підлогу і спати.

День минає. Дивлячись, як темнішають вікна, Варка стискує собі скроні, що помалу дерев'яніють, й усміхається, сама не знаючи чого. Вечірня мла милує її очі, що злипаються, і обіцяє їй незабаром міцний сон. Увечері до хазяїв приходять гості.

— Варко, став самовар! — кричить хазяйка.

Самовар у хазяїв маленький, і, поки гості нап'ються чаю, доводиться підігрівати його разів з п'ять. Після чаю Варка стоїть цілу годину на одному місці, дивиться на гостей і жде наказів.

— Варко, побіжи купи три пляшки пива!

Вона зривається з місця і старається бігти швидше, щоб розігнати сон.

— Варко, побіжи по горілку! Варко, де штопор? Варко, почисть оселедця!

Та ось нарешті гості пішли; світло гаситься, хазяї лягають спати.

— Варко, поколиши дитину! — лунає останній наказ.

В печі кричить цвіркун, зелена пляма на стелі і тіні від панталонів і пелюшок знову лізуть в напіврозплющені Варчині очі, мигтять і 'Туманять їй голову.

— Люлі-люлі...— муркоче вона,— баю-бай...

А дитина кричить і знемагає від крику. Варка знову бачить брудне шосе, людей з торбинами, Пелагею, батька Юхима. Вона все розуміє, всіх пізнає, але крізь півсон вона не може тільки ніяк зрозуміти тієї сили, яка сковує її руки і ноги, душить її і заважає їй жити. Вона озирається, шукає ту силу, щоб позбутися її, але не знаходить. Нарешті, змучившись, вона напружує всі свої сили і очі, дивиться вгору на миготливу зелену пляму і, прислухавшись до крику, знаходить ворога, що заважає їй жити.

Цей ворог — дитина.

Вона сміється. Їй дивно: як це раніш вона не могла зрозуміти такої дрібниці? Зелена пляма, тіні і цвіркун так само, здається, сміються й дивуються.

Облудне уявлення опановує Варку. Вона встає з табурета і, широко усміхаючись, не кліпаючи очима, походжає по кімнаті. Їй приємно й лоскотно від думки, що вона одраз позбудеться дитини, яка сковує їй руки й ноги... Убити дитину, а потім спати, спати, спати...

Сміючись, підморгуючи і погрожуючи зеленій плямі пальцями, Варка підкрадається до колиски і нахиляється до дитини. Задушивши її, вона

швидко лягає на підлогу, сміється від радості, що їй можна спати, і через хвилину спить уже міцно, як мертва.

1888